

Laima Kalėdienė (Lietuvių kalbos institutas, Lietuva) **Sociolingvistinis lietuvių kalbos tyrimo aspektas¹**

Vyraujančios XX a. pabaigos kalbotyros kryptys Lietuvoje – istorinė lyginamoji kalbotyra ir deskriptyvinė–preskriptyvinė gramatika. Šalia jų buvo įsibrovęs ir struktūralizmas. Pasaulį drebinusi generatyvistika atgarsio beveik nesusilaukė. Daugiau nei pusšimtį metų net keliomis kryptimis besiplėtojusi sociolingvistika Lietuvoje buvo sutikta priešišškai.

Kalbotyros kryptys skiriamos pagal požiūrį į tiriamąjį objektą. Tuo metu, kai pasaulyje intensyviai buvo vykdomi variantų sociolingvistikos tyrimai, kurių objektu dažniausiai tapdavo miestų ar bent miestiečių kalba, Lietuvoje išlaikyta ištikimybė jaunagramatikams, todėl ir dabar dialektologijos objektu dažniausiai tebelaikoma iš XIX a. atėjusio *seno vietinio kaimiečio* kalba. Jei ir toliau laikysis šio požiūrio, lietuvių dialektologija neteks tyrimo objekto ir taps tik istorine dialektologija. Be to, viena iš sociolingvistinio požiūrio ignoravimo bėdų yra duomenų bazių sudarymo principai, taigi ir pačios duomenų bazės: dažniausiai neturėdamos sociolingvistinių konotacijų, jos netenka šiuolaikiniams tyrimams reikalingos informacijos.

Lietuvoje skelbiama ir latentinių sociolingvistinių interpretacijų – kai kuriuose darbuose bent iš dalies laikomasi sociolingvistinės analizės principų, tačiau neminimas nei pačios sociolingvistikos, nei kiti šio mokslo terminai. Kita vertus, XXI a. pradžioje vos besirandančią kiekybinę, arba variantų, sociolingvistiką Lietuvoje užgožė taikomoji sociolingvistika ir susikūrė vienintelės įmanomos sociolingvistikos įvaizdį. Ir taip kalbininkų menkai kotiruotas socialinis kalbos aspektas dėl to imtas suvokti dar iškreipčiau.

Dar neseniai sociolingvistika skirstyta į mikrosociolingvistiką ir makrosociolingvistiką. Dabar pastaroji dažniau vadinama kalbų planavimu ir kalbų politika. Kalbų politikos ignoravimas (Lietuvoje tebėra vykdoma vienos *kalbos politika*) suteikė pamatą politinėms manipuliacijoms, kilusioms dėl mokymo kalbų tautinių mažumų mokyklose. Pačios lietuvių kalbos politika iki šiol tebevykdoma ignoruojant sociolingvistiką, tačiau išlaikant rigoristinę ištikimybę Prahos lingvistinio būrelio idėjoms. Čekijoje panaši praktika atvedė į aklavietę – bendrinės kalbos stiliai ėmė labai smarkiai skirtis tarpusavyje. Lietuvoje kyla diskusijų dėl bendrinės kalbos egzistavimo, neaiškūs norminių kalbos leidinių – žodyno, gramatikos, rašybos ir skyrybos taisyklių – sudarymo principai ir obligatyvumas.

¹ Pranešimas parengtas, vykdant Visuotinės dotacijos projektą „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028).